

Vlasta Cabanová

Etnopedagogika a výchova k iným kultúram v Slovenskej Republike

---

Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Pedagogika 22, 231-241

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Vlasta CABANOVÁ

Etnopedagogika a výchova k iným kultúram v Slovenskej Republike

Pre život v súčasnom svete sú typické dve výrazne protichodné tendencie. Jednou je globálne zjednocovanie vyvolané ekonomikou, dopravnými, mediálno-technickými prostriedkami, ako i rôznymi výhodami normalizovanej a štandardizovanej podoby spoločenského života.

Druhou, akoby reakciou na prvý trend, je protichodná tendencia prejavujúca sa zvýšeným záujmom o vlastnú kultúru, kultúrnu identitu, vedúca až k nezvyčajnému záujmu o svoj pôvod, korene, o ľudovú kultúru, folklór, zvyky, vlastné regionálne uvedomenie¹. Oba trendy majú odozvu v školskej praxi slovenských základných a stredných škôl po roku 1989. Vzhľadom nato, že prvá skupina inovácií je pomerne dobre zmapovaná a venuje sa jej v odbornej tlači pozornosť, v tomto príspevku budeme venovať pozornosť inováciám čerpajúcim z regionálnej kultúry a špecifik lokálneho prostredia. V roku 1992 tieto inovácie obsahu vzdelávania vyústili do koordinovanej spolupráce regionálnych škôl a do vzniku Asociácie regionálnych škôl zameraných na obohacovanie obsahu vzdelávania o lokálnu kultúru. V súčasnosti vzhľadom na to, že inovácie programov sú plne v kompetencii každej školy, neexistuje presný prehľad škôl, ktoré sa vo svojich školských vzdelávacích programoch zameriavajú na kurikulárne obsahy čerpajúce z celonárodnej kultúry.

Etnopedagogika. Regionálnou kultúrou sa zaoberajú viaceré vedné disciplíny z oblasti spoločenských vied. V starších i novších publikáciách, až na ojedinelé prípady, dlhé obdobie absentoval pedagogický aspekt². Zmeny v reálnej praxi v súčasnosti spätňoväzbovo podnietili vznik a rozvoj viacerých

¹ V. Cabanová, Etnopedagogické pojmy regionálnej výchovy a regionálnej školy, In Š. Švec, *Pojmové spory a ich definičné riešenia vo výchovovede*. Stimul, Bratislava 2003, s. 55–66.

² V. Cabanová, Etnopedagogika a možnosti skúmania edukačnej reality, In *Pedagogický výskum na Slovensku v európskom kontexte*. UCM, Trnava 2004, s. 202–207.

teórií a štúdií. Ide o eklektický výber trvalých, historicky overených a spoločnosťou všeobecne prijatých hodnôt z národnej a špecifickej regionálnej kultúry. Historicky overené hodnoty označované aj pojmom tradícia kedysi preberala mladá generácia od predchádzajúcej generácie prevažne rodinnou výchovou. V súčasnosti sa kultúra cielene implementuje do obsahu a procesu formálneho vzdelávania.

Rozvoj teórií spojených s otázkami transformácie ľudovej a regionálnej kultúry do vyučovania napomohol vzniku etnopedagogiky – na Slovensku pomerne novému odboru pedagogiky zaoberajúceho sa predovšetkým: výberom hodnotných prvkov ľudovej a regionálnej povahy do obsahu vzdelania, rozsahom implementácie projektu regionálneho obsahu vzdelania v pomere k ostatnému obsahu vzdelania i princípmi najvhodnejšieho spôsobu usporiadania takéhoto obsahu do učiva osnov a učebníc, didaktických zásad rešpektujúc prirodzený detský vývoj vymedzených už Komenským ako „od známeho k neznámemu, od bližšieho k vzdialenejšiemu,“ modifikované do dnešných podmienok ako od regionálneho k národnému a až potom (k dnes tak populárnemu) multikultúrnemu.

Do pôsobnosti etnopedagogiky spadá pôsobenie regionálnej výchovy a ľudovej kultúry. Etnopedagogika ako hraničná disciplína skúma výber, rozsah a mieru využitia regionálnej lokálnej kultúry (prvkov, námetov a motívov) v edukačnom procese škôl. Chápeme ju ako oblasť pôsobenia vedného odboru modernej pedagogiky zaoberajúcej sa transformáciou prínosného obsahu špecifickej lokálnej kultúry do obsahu vzdelania v školách najmä preprimárneho, primárneho, menej sekundárneho stupňa v systéme formálneho vzdelania.

Prostredie každej školy je jedinečné. Kultúrne prostredie je zložitá a odráža podmienky konkrétnej komunity, society. Žiak nereaguje na výchovu ako na celok. Na jeho osobnosť od narodenia vplývajú viaceré významné vonkajšie činitele, a to predovšetkým:

- (a) prírodný ráz prostredia – významný faktor v rámci materiálno-kultúrneho prostredia, charakterizovaný termínmi ako členitosť a ráz krajiny, geomorfologický profil krajiny a podnebné podmienky;
  - (b) kultúrne prostredie – predstavené vo významných sociálnych, ekonomických, právnych, zdravotných a technických podmienkach života;
- kultúrne pamiatky (materiálne výtvyry spoločensky uznané ako hodnotné) – pričom pojem kultúrne pamiatky zahŕňa stavebné pamiatky, pamiatkovo cenné parky a architektonicky riešené krajinné celky, archeologické pamiatky, pamiatky maliarstva, pamiatky sochárstva, pamiatky výtvarnej výroby (umelecké remeslá), pamiatky ľudového umenia, diela reprodukčného umenia, historické pamiatky, ostatné pamiatky (slovesné, hudobné, filmové umenie a pod.)³;

³ K. Thiry, *Dejiny umenia*, SPN, Bratislava 1986, s. 232.

- ľudové umenie – predstavuje osobitnú časť tvorby národnej kultúry;
- inštitúcie – predstavujú významný zdroj regionalizmu, v prvom rade ide o pôsobenie profesionálnych inštitúcií (vzdelávacích inštitúcií, kultúrnych a osvetových a informačných zariadení) a regionálnych masmédií;
- osoby – pôsobenie rodiny, príbuzných, priateľov, vrstovníkov, známych osobností – ako sociálneho činiteľa je nezanedbateľnou súčasťou spoluvytvárania jedinečnosti danej kultúrnej oblasti; dôležitým formotvorným prvkom ovplyvňujúcim vedomie spoločenskej komunity regiónu boli a sú najmä významné osobnosti – známi ľudia z rôznych oblastí spoločenského života, ktorí majú určitý úzky vzťah k rodisku, oblasti. Tento vzťah k regiónu sa vytvára buď ako vzťah k rodisku (krajine večných návratov), alebo k regiónu ako dočasnému pôsobisku, ktoré ovplyvnilo ich tvorbu; ďalšiu skupinu tvoria ľudia, ktorí v svojej tvorbe podčiarkli rázovitosť (špecifikum) kraja, a tým túto oblasť preslávili. Vzájomné spolupôsobenie týchto faktorov sa spolupodieľa na vytváraní jedinečného prostredia každej školy. Školy inovujúce edukáciu obohatením obsahu vzdelania o regionálnu výchovu a ľudovú kultúru si za zdroj inovácií zobrali užšie lokálne prostredie – región, podľa ktorého sa neoficiálne nazývajú regionálnymi školami.

Región. Kľúčové slovo a východisko realizovaných projektov Regionálne školy svoj názov odvodili od slova región. Pojem región (lat. regio, regionis) je mnohovýznamový. Najčastejšie sa používa vo význame spravovaný kraj, no v bežnej hovorovej reči nadobúda slovo región špeciálne modifikovaný základný význam krajina, oblasť, miesto. Podstata regiónu sa však dotýka každého človeka, občana, pretože sa ním vyjadruje ľudský faktor a kultúrno-antropologický rozmer ľudskej existencie. Z uvedeného vyplýva, že svojou podstatou región je oproti celku charakterizovaný osobitou priestorovou, životnou, prirodzenou, spoločenskou, etickou, jazykovou špecifickosťou⁴. V historickom vývine sa Slovensko celé stáročia rozvíjalo ako integrálna súčasť v rámci Uhorska. Jeho etnicko-územná organizácia bola ovplyvňovaná okrem administratívnych faktorov i faktormi, ktoré mali vplyv na postupné utváranie vedomia regionálnej i etnickej príslušnosti. Na vývinovú diferencovanosť jednotlivých rázovitých oblastí – regiónov Slovenska podľa Habovštiaka⁵ pôsobili podporne tieto činitele:

1. Malá *migrácia obyvateľstva* – kultúry staroosídlencov (Slovanov) a novoosídlencov (habánov, valachov, nemeckých prisťahovalcov) tvorili uzavreté komunity.
2. *Administratívno-správne členenie územia Slovenska* – stolice v Uhorskom štáte boli samosprávnymi jednotkami s vlastnými kompetenciami, ktoré

⁴ V. Obert, *Región a regionalizmus vo vyučovaní literatúry*, Nitra 1988, s. 293.

⁵ A. Habovštiak, *Lexikálna diferenciacia slovenských nárečí vo vzťahu k župnému zriadeniu*, In *Slavistické štúdie jazykovedné*. vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava 1969.

tvorili samostatné jednotky a umožňovali len malý presun obyvateľstva, čím brzdili kultúrnu výmenu a podporovali izolacionizmus jednotlivých regiónov.

3. *Náboženské vyznanie* – rôzne spoločenské skupiny sa navzájom diferencovali aj podľa vierovyznania (katolíci, evanjelici, novokrstenci)⁶.
4. *Kultúra etnických a národnostných menšín*. V Slovenskej republike žije dlhodobo trinásť oficiálne uznaných národnostných menšín. V oblastiach, v ktorých žijú, ovplyvnili nárečie, zvyklosti i ročný obradový kalendár o prvky kultúry krajín, z ktorých prišli.
5. Geomorfologický profil územia – výrazná členitosť terénu (prírodné prostredie), horské pásma a rieky tvorili prirodzené hranice jednotlivých regiónov a oblastí, zužovali možnosti komunikácie, podporovali izoláciu, a tým aj rázovitost' jednotlivých regiónov Slovenska. Tieto podmienky vplývali na vnútornú izolovanost' vývinu ľudovej kultúry⁷. V súčasnosti sú jednotlivé oblasti Slovenska rozdelené na administratívne celky – okresy.

Regionálne školy. Hoci sme dnes svedkami živej frekvencie pojmu región v politike, publicistike, ekológii, etnografii, kulturológii či sociológii, s pojmom regionálna škola sme sa do roku 1992 v našej pedagogickej literatúre nestretli. V súvislosti s pôsobením základných škôl realizujúcich projekty regionálnej výchovy a ľudovej kultúry ujalo sa viac neoficiálne označenie regionálne školy. V chápaní inovátorov regióny predstavujú geograficky, historicky, kultúrne vymedzené územia so svojimi špecifikami (typickými znakmi), ktorými sa odlišujú od ostatných krajov, oblastí, regiónov. V chápaní tvorcov projektov sa práve špecifiká, odlišnosti a osobitosti stali predmetom nového prístupu v edukácii, v učení, v skúmaní. Takéto chápanie je v protiklade s tradičným chápaním slova regionálna (-y), lebo pôvodne regionálnou označovali inštitúciu (i školu) prináležiacu alebo spravujúcu určitú oblasť. Regionálnou bola každá škola, ktorú navštevovali žiaci v mieste bydliska. Spádová oblasť pôsobnosti školy bola určená podľa administratívneho členenia úradov v mieste trvalého bydliska rodičov.

Centrálne orgány riadenia pri administratívnom vymedzení územia jednotlivých krajov a okresov nezohľadňovali historicky uznávaný región. Často škodlivými administratívnymi rozhodnutiami celky, oblasti umelo rozdeľovali alebo naopak spájali navzájom nesúrodé oblasti podľa ekonomických kritérií a záujmov.

V tomto chápaní rovnakosti sa označovali:

1. Názvy inštitúcií: regionálne poisťovne, regionálny pozemkový úrad ap.

⁶ A. Habovštiak, Lexikálna diferenciacia slovenských nárečí vo vzťahu k župnému zriadeniu, In *Slavistické štúdie jazykovedné*. vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava 1969.

⁷ A. Habovštiak, Lexikálna diferenciacia slovenských nárečí vo vzťahu k župnému zriadeniu, In *Slavistické štúdie jazykovedné*. vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava 1969.

2. Pôsobnosť (rozsah pôsobenia) - regionálna pôsobnosť, regionálna účinnosť, regionálna platnosť rozhodnutia, preukazu, dokumentu.
3. Právna kompetencia (oprávnenie) ako spôsobilosť odborne rozhodovať v určitej oblasti.

Z uvedených dôvodov môžeme označenie regionálna škola chápať aj ako škola patriaca, prináležiaca regiónu. Takéto označenie nie je adekvátne pre inovujúce školy, lebo nevystihuje podstatu jedinečnosti školy inovujúcej, aktualizujúcej obsah vzdelania na základe originality, špecifik najbližšieho okolia, prostredia.

Regionálna výchova. Inovovaný obsah vzdelania predstavuje regionálna výchova a ľudová kultúra. Vnášanie regionálnej výchovy a ľudovej kultúry do výchovno-vzdelávacieho procesu sa uskutočňuje implementovaním. Ide o systematické dopĺňanie, začleňovanie aktuálnych regionálnych prvkov do výchovno-vzdelávacieho procesu, tvorbu nových časovo-tematických plánov.

Regionálna výchova patrí v teórii projektov rozšíreného vyučovania regionálnej výchovy a ľudovej kultúry k najčastejšie využívaným pojmom. Používa sa vo význame všestranného edukačného prístupu zahrňujúceho rôzne stránky (spoločenské, sociálne, ekonomické, historické, zemepisné, botanické) života určitej oblasti implementované do obsahu vzdelania. Cieľom regionálnej výchovy je rozvíjať záujem, zaangažovanosť a samostatnosť žiaka.

Z celospoločenského hľadiska priblížiť, vzbudzovať a trvale podporovať u žiakov záujem o svoje okolie, lokálne prostredie a rozvíjať pozitívne vzťahy so svojim sociálnym prostredím. V pôsobení regionálnej výchovy sa prejavuje:

Komplexnosť. Prednosťou regionálnej výchovy je všestranný edukačný prístup, ktorý umožňuje žiakovi bližšie spoznať život zo všetkých stránok. Napriek tomu, že viaceré prvky regionálnej výchovy sa uplatňujú vo vyučovaní určitých predmetov ako napr. vlastiveda už dlhé obdobie, celkove v uplatňovaní a v sprístupňovaní regionálnych tém vo väčšine základných škôl na Slovensku absentuje systematickosť. Projekt regionálnej výchovy vo väčšine škôl je fragmentárny, bez presne vymedzeného obsahu, prostriedkov a cieľa pre jednotlivé vyučovacie predmety. Pritom úvodné vyučovacie hodiny každého predmetu by mal učiteľ najskôr venovať (podľa zásady postupu od vecí bližších k vzdialenejším) práve významným témam, špecifikám blízkeho okolia, ktoré deti poznajú z bezprostrednej skúsenosti.

Integrovanosť. V regionálnej výchove za najdôležitejší považujeme tento princíp. Vzájomné prelínanie a prepájanie poznatkov z rôznych vedných disciplín, čo je dôležité pre neskoršie chápanie vecí v súvislostiach a je najbližšie reálnemu životu. Hoci o potrebe integrovaného, komplexného prístupu dnes nikto nepochybuje, niektorí autori regionálnu výchovu úzko priradujú k 1. stupňu základnej školy, predovšetkým k vlastivednému vzdelávaniu. Tento stav chápeme ako vážny nedostatok.

Trvácnosť. Vzhľadom na konkrétnosť detského myslenia v období mladšieho školskom veku sa regionálnym prístupom učia o blízkom prostredí (jave, udalosti) a tieto poznatky majú trvalú hodnotu. Poznatky o javoch, udalostiach a predmetoch spojené s emocionálnym prežívaním si žiak lepšie zapamätá a možno ani nezabudne. Ďalšie významy, zmysel i nové významy tohto javu, udalosti a skutočnosti žiaci začínajú chápať až v období dospievania. Preto je dôležité opätovne sa vracieť k významným faktom a pojmom neskôr pri preberaní učiva na 2. stupni základnej školy (v období staršieho školského veku) a vytvoriť priestor na vnímanie vecí a javov v nových súvislostiach. Svojím zameraním regionálna výchova je:

- výchovou k žiackemu sebauvedomovaniu na základe poznania špecifik a jedinečnosti svojho prostredia. Zjednodušene výchovou k špecifikám. Učí sa poznávať odlišnosti svojho rodiska či kraja od ostatných krajov. Poznávaním špecifik svojho rodiska škola umožňuje a podporuje budovanie zdravého sebavedomia u žiaka, ktoré je základom neskôr formovanej a uvedomovanej hrdosti na rodisko a zdravého vlastenectva.
- základom multikultúrnej výchovy. Pochopením podstaty tvorby kultúry ako vývojovo a historicky overenej hodnoty (tradície) každého národa, sociálnej skupiny si žiak uvedomuje, že byť iný neznamená byť horší. Preto je zároveň výchovou k tolerancii a chápaniu iných kultúr. Zacharová uvádza, že „dimenzia multikultúrnej výchovy v kurikule škôl má v súčasnej realite globalizovanej spoločnosti nezastupiteľné miesto. Je prirodzenou reakciou na celosvetový integračný proces, v ktorom rezonujú, napr. otázky rozvíjania tolerantných postojov k nositeľom odlišných kultúr pri uvedomovaní si a zachovávaní vlastnej kultúrnej identity, rozvíjania schopností riešiť konflikty pokojnou cestou, pochopenia odlišných kultúr a odlišného životného štýlu, rozvíjania schopností komunikovať a spolupracovať s nositeľmi iných kultúr v bezpečnom prostredí tolerancie a vzájomnej úcty“⁸.

Regionálne pôsobenie je chápané ako súhrn faktorov spolupodieľajúcich sa na vytváraní špecifickej kultúrnej klímy určitej oblasti, kraja, regiónu (župy, vojvodstva, kantonu). Regionálne pôsobenie má potenciú pôsobiť širšie, než pôsobenie ľudovej kultúry. Ľudová kultúra predstavuje len jeden prvok z celého komplexu faktorov vytvárajúcich spolu jedinečnú kultúrnu klímu danej oblasti.

Postavenie a funkcie folklóru. Školy realizujúce projekty regionálnej výchovy a ľudovej kultúry nesú vo svojom názve ľudovú kultúru, čo je duplicitné zdôraznenie významu ľudovej kultúry v týchto projektoch, lebo už vyššie uvádzame, že na vytváraní špecifickosti každej oblasti regiónu sa podieľa ľudová kultúra. Z toho vyplýva, že ľudová kultúra je súčasťou regionálnej kultúry, je súčasťou regionálnej výchovy (podieľa sa významne na vytváraní špecifickej kultúrnej klímy oblasti).

⁸ J. Zacharová, Projektové vyučovanie a multikultúrna výchova v primárnom vzdelávaní, In *Naša škola*, 2013, roč. XVI., č. 5, s. 6–13.

Pojem folklór (z angl. vedomosti ľudu) sa u nás udomácnil a je najviac používaný vo význame ľudovej kultúry patriacej do pôsobnosti trvalej, historicky overenej kultúry významovo spojenej. Z celkovej kultúry spoločnosti práve jej historicky overené časti sú trvalou hodnotou, z ktorej národ neustále čerpá vo svojej ďalšej existencii.

V súčasnosti socializačná úloha folklóru už nie je taká významná (civilizačné trendy, vplyv médií, unifikácia, kultúrne vyrovnávanie), ale v súvislosti s existenciou človeka súčasnej doby nadobudol nové významy a poslanie (napr. rastie jeho reprezentačná úloha). Tvorí bytostnú zložku kultúry ľudskej spoločnosti a v dôsledku svojej pôsobnosti sa v súčasnosti v istom zmysle emancipoval. Z hľadiska spoločenského významu je folklór:

- významným etnoidentifikačným faktorom,
- rezervoárom historicky overených estetických a etických hodnôt – prostriedkom rozvíjania prirodzenej kreativity⁹.

Pramene poznávania ľudovej kultúry národa tvoria predovšetkým jeho materiálne a duchovné produkty. Doplňujúcu funkciu plnia archívne dokumenty o ľudovej kultúre, autentické rozprávania a spomienky pamätníkov, ľudová a pololľudová literatúra (tzv. ľudoví spisovatelia). Kultúru spoločnosti predstavujú materiálne výtvyry ľudskej práce, materiálne zvyky, sociokultúrne regulatívy ľudského správania, idey, reč, sociálne inštitúcie, spôsoby správania a činností, ktoré organizujú ľudské správanie.

Kultúra spoločnosti sa transformuje v obsahu vzdelania vzdelávacích inštitúcií danej spoločnosti. Regionálna výchova a ľudová kultúra obohacujú edukáciu v oblastiach: umelecká a estetická výchova – výchova k prežívaniu hodnôt; literárna a jazyková výchova odhaľujú podstatu vývinu nárečia, tvorby slov, ľudovej slovesnosti, múdrosti ľudového rozprávačstva, ľudová umelecká tvorba; výtvarná výchova (dizajn, ornamentálna tvorba), hudobná výchova (tradičný obradový kalendár v piesňach), vokálna hudobná výchova (ľudové piesne oblasti) a inštrumentálna hudobná výchova (tradičné hudobné nástroje), tanečná výchova – kultúra pohybu a prejavu. Ako uvádza Dzuriaková v článku Využitie regionálnych prvkov pri výučbe slovenskej literatúry na ZŠ a SŠ, napr. žiaci sa učia o povestiach, ktoré sa prelínajú učebným plánom vo viacerých ročníkoch. „Takto môžeme postupovať aj pri ďalších regionálnych autoroch. Cez ich tvorbu však môžeme žiakom a študentom priblížiť aj život a tvorbu ostatných spisovateľov. Tak sa pre nich tento autor stáva prístupnejším a bližším”¹⁰.

Ciele edukácie. Všeobecné ciele výchovy a vzdelávania sa spravidla členia do troch domén:

⁹ M. Leščák, Folklór vo výchovno-vzdelávacom procese na základných a stredných školách, In *Postavenie ľudovej kultúry vo výchovno-vzdelávacom procese*. UKF, Nitra 1993, s. 244.

¹⁰ J. Dzuriaková, Využitie regionálnych prvkov pri výučbe slovenskej literatúry na ZŠ a SŠ, In *Acta humanica 1/2007*, EDIS, Žilina 2007, s. 111.

1. Kognitívne ciele: poznanie základov vlastnej kultúry. Hlavným cieľom regionálnej výchovy v kognitívnej oblasti je rozširovať základné vedomosti z vyučovacích predmetov súvisiacich s rodiskom žiaka a najbližším prostredím žiaka.

Výslednými, žiadanými produktmi stanovených cieľov je nadobudnutie vedomostí z histórie, geológie, geografie, zoológie, botaniky. Uľahčiť prvé porozumenie normatívneho školského učiva v jednotlivých vyučovacích predmetoch¹¹.

2. Afektívne ciele etnopedagogiky sú zamerané na vytváranie a pestovanie pozitívnych postojov a vzťahov, sebavnímania a sebahodnotenia na základe socializácie v štyroch úrovniach:

- v regionálnom ponímaní vnímania sa ako rodáka,
- v globálnom kontexte pozitívne vnímanie seba ako svetoobčana,
- v stredo európskom priestore vnímanie seba ako Európana,
- v národnom ponímaní vnímania sa ako príslušníka národa.

Cieľom regionálnej výchovy v socioemocionálnej oblasti je zvyšovanie emocionality žiakov. Svojím pôsobením podporuje rozvoj vyšších citov najmä vlastenectva, národného cítania i multikulturálnej výchovy (tolerancie a pochopenia). Cieľom je zvyšovanie angažovanosti jednotlivca, účasť na spoločenskom živote školy, obce, okolia a komunity.

Kognitívne poznatky i emocionálne impulzy majú za cieľ žiakov inšpirovať k tvorivej činnosti. Aktivizujúce metódy podporovať najmä hodnotiace myslenie prostredníctvom samostatného poznávania, vyhľadávania, zbierania a triedenia dokumentov regionálnej povahy.

Bez regionálnej príslušnosti (príslušnosti k rodisku, kraju, krajine) a identifikácie sa s určitým regiónom niet zdravého národného sebavedomia, historického vedomia, ani vlastenectva.

3. Senzomotorické ciele – rozvoj zručnosti predstavuje výcvik na zvládnutie jednoduchých pracovných úkonov (kosenie, tkanie, batikovanie, maľovanie) podľa jednotlivých oblastí a zamerania etnopedagogického skúmania. Manuálne zručnosti sa môžu rozvíjať prostredníctvom širokej ponuky voliteľných predmetov. Vo svojom celospoločenskom význame ide o podporu menej rozvíjanej domény v školskom vyučovaní. V druhej rovine ide o snahu zachovať tradičné výrobné a remeselné postupy, ktoré by inak upadli do zabudnutia. Výchovné trendy zamerané na podporu tradičných postupov, prác a techník, aby sa zabránila alebo znížila miera migrácie obyvateľstva z vidieka do miest, aby zostávali vo svojom rodisku a rozvíjali ho.

Obsah vzdelania. Vnášanie regionálnej výchovy a ľudovej kultúry do výchovno-vzdelávacieho procesu sa u nás uskutočňuje implementovaním. Ide

¹¹ V. Cabanová, Etnopedagogika a možnosti skúmania edukačnej reality, In *Pedagogický výskum na Slovensku v európskom kontexte*: zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. UCM, Trnava 2004, s. 202–207.

o systematické dopĺňanie, začleňovanie aktuálnych regionálnych prvkov do výchovno-vzdelávacieho procesu, prostredníctvom tvorby nových časovo-tematických plánov. Najčastejšie sa regionálne vyučovacie obsahy využívajú v predmetoch:

— slovenský jazyk a literatúra: teória materinského jazyka (vývin spisovného jazyka, morfológia, skladba a syntax) a literárna výchova (podstata nárečia, ľudové rozprávačstvo, ľudová tvorba; výtvarná výchova (ornamentálna tvorba, umelecká a estetická výchova – výchova k uplatňovaniu hodnôt ľudovej kultúry); hudobná výchova: vokálna hudobná výchova a inštrumentálna hudobná výchova slovenský jazyk a literatúra; pracovná výchova (práca s tradičnými materiálmi, tradičné výrobné a pracovné postupy); práce na pozemku (ekologické hnojenie, tradičné obrábanie pôdy); práca s tradičnými materiálmi, zhotovovanie tradičných úžitkových predmetov; prvouka (regionálna fauna a flóra); vlastiveda (moja obec, moje rodisko); dejepis (história, medzníky a významné osobnosti prostredia); zoológia (zoologické špecifiká); pracovná a technická výchova; zemepis (geografické osobitosti); biológia (základy etnológie a antropológie); občianska náuka (osobnosti regiónu, orgány regionálnej samosprávy)¹².

Ďalšie charakteristiky regionálneho pôsobenia. Pri dodržovaní všeobecných didaktických princípov sa javia zásadnými princípy od bližšieho k vzdialenejšiemu (v oblasti jazyka, dorozumievania i pochopenia to platí tým viac, čím je žiak mladší), od jednoduchšiemu k zložitejšiemu (na základe logických postupov). V regionálnej výchove sa uprednostňujú predovšetkým metódy aktivizujúce a podporujúce samostatnosť žiakov – názorné a praktické, projektové, demonštračné a diskusné metódy. Osobitnou skupinou metód sú etnografické štúdie a rozhovory so staršími obyvateľmi pripravované žiakmi. V praxi prevládajú organizačné formy vyučovania poskytujúce žiakovi autentické skúsenosti s konkrétnym sociálnym a materiálным prostredím školy, vychádzka s etnografickým zameraním, s výskumným zameraním, exkurzia, práca v teréne.

Technické prostriedky etnopedagogických regionálnych prístupov sú zamerané na prevažne záznamové techniky auditívnej povahy. Poňatie žiaka v regionálnom pôsobení ide o personocentrický prístup ako podpora aktivity, záujmu, angažovanosti. Poňatie učiteľa v regionálnom pôsobení je humanistické, s dôrazom na role učiteľa facilitátora a inšpirátora.

V cieľoch edukácie k regionálnej kultúre pre poľské gymnázium, zodpovedajúce slovenskému druhému stupňu základnej školy, sú podľa Chalasa¹³ vymedzené nasledovné úlohy:

1. *Rozvoj poznania v kultúre regiónu a jej spojitosti s národnou kultúrou.*
2. *Uvedenie žiaka do života kultúry lokálnej spoločnosti.*

¹² V. Cabanová, *Tvorba obsahu vzdelania v regionalisticky orientovaných školách*, Epoque, Praha 2005, s. 165.

¹³ Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej 2001, nr 61, poz. 625.

3. *Formovanie národného uvedomenia v aspekte regionálneho uvedomenia.*

Na vyššom stupni základného vzdelávania v 6. až 9. ročníku gymnázia sa regionálna edukácia realizuje prostredníctvom inovovaného obsahu vzdelávania. Regionálnu edukáciu v gymnáziu predstavujú oblasti:

1. *Najbližšie okolie rodinného domu, susedstva a školy.*
2. *Všeobecná geografická a kultúrna charakteristika regiónu, jeho základné názvoslovie, hlavné regionálne symboly.*
3. *Jazyk regiónu, nárečie a terminológia.*
4. *Prvky regionálnej histórie a ich vzťah k histórii a tradícii vlastnej rodiny.*
5. *Lokálne a regionálne tradície, sviatky.*
6. *Postavy a osobnosti známe podľa lokálneho prostredia a kraja, obyčaje a zvyky.*
7. *Miestne rozprávania, príslovia, hudba, architektúra, výtvarné umenie, tradičné remeslo, ľudové umenie a folklór¹⁴.*

Analogicky ako v Slovenskej republike aj poľské učebné plány postulujú vyučovacie ciele pre jednotlivé predmety. V poľských učebných osnovách pre základné a stredné školy sú výchovno-vzdelávacie ciele jednotlivých stupňov rozdelené do oblastí:

- filozofickej,
- ekologickej ako výchova k zdravému životnému prostrediu,
- prezdravotnej výchovy ako výchove k zdravému životnému štýlu,
- čitateľskej, resp. mediálnej zameranej na podporu čítania v škole,
- civilnej obrany zameranej na podporu obranyschopnosti, pohotovosti v krízových situáciách,
- európskej edukácie ako výchovy k európanstvu a občianstvu,
- poľskej kultúry na stredoeurópskej tradícii,
- regionálnej výchovy ako podpory kultúrneho dedičstva v regiónoch¹⁵.

Až tri z ôsmich výchovno-vzdelávacích cieľov poľskej základnej školy sú zamerané na formovanie národného a regionálneho uvedomenia žiaka, občana v kontexte k svojmu pôvodu, k rodisku, kraju, poľskej histórii a kultúre.

Je zrejmé, že poľský výchovno-vzdelávací systém komplexnejšie reaguje na súčasné pomery v stredoeurópskom priestore a tiež na spoločenské a politické zmeny súvisiace s pádom komunizmu, zánikom socialistického tábora a s integráciou stredoeurópskych krajín do Európskej únie. Už na základných školách – prostredníctvom formálneho vzdelávania – sa snaží upevniť rôznymi formami základy poľskej kultúry a chrániť ju pred akulturáciou v rámci širšieho spoločenstva národov¹⁶.

¹⁴ K. Chalas, *Wychowanie w kulturze regionu elementem pedagogii zreformowanej szkoły*, Lublin 2000, s. 98.

¹⁵ V. Cabanová, *Tvorba obsahu vzdelania v regionalisticky orientovaných školách*, Epoque, Praha 2005, s. 40, ISBN 80-86328-69-4.

¹⁶ V. Cabanová, *Tvorba obsahu vzdelania v regionalisticky orientovaných školách*, Epoque, Praha 2005, s. 38–39.

Záverom. Globálne trendy ovplyvnili spoločenský život tak, že v posledných desaťročiach sa vzťah k národnej kultúre rapídne vytráca, ako ukazujú prieskumy „*sme viac hrdí, že sme Euroobčania, než že sme Slováci*“¹⁷. Implementáciou regionálnych obsahov sa podporuje aj vzťah k tradičnej kultúre, ktorá sa v pohľade mladých ľudí už pomaly stáva atavizmom. V pozícii Slovenska, ako člena Európskej únie, vidíme užitočnosť a aktuálnosť týchto inovácií ako významného nástroja podpory a zachovania vlastnej kultúry.

Summary

Ethnopedagogy and Education to Different Cultures in the Republic of Slovakia

The paper *Ethnopedagogy and education to different cultures in the Slovak republic* deals with establishment and development of specific features of individual Slovak regions which are the results of several factors. It points out the importance of application of regional contents in the process of educating children at the beginning of their school attendance. The author also highlights the importance of building up the relationship with the local culture as the first degree in the process of building up the relationship with the national and European cultures.

---

¹⁷ Euroactiv.sk /4-12-2012/